

Aliyev, Ş. (2026). Hüseyin Arif'in şiirlerinde Göyçe imi: şiirsel ve tarihi inceleme. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 9(3), 379-392.

HÜSEYİN ARİF ŞİİRİNDE MİLLÎ HAFIZA VE POETİK MEKÂN: GÖYÇE İMGESİNİN ESTETİK-FELSEFÎ YORUMU

Şefahet ALİYEV*

Öz: Toplu göç olayları tarihin çeşitli dönemlerinde görülmüştür. İnsanların kitlesel olarak doğup büyüdüğü toprakları belirli sebeplerle mecbur kalarak terk etmesi, zaman zaman büyük trajedilere yol açmıştır. Rusya, Kafkasya bölgesini işgal ettikten sonra emperyalist nitelikli bir siyasi çizgi benimsemiş; bunu hayata geçirmek için bölge insanlarının, özellikle millî bilinci güçlü olan aydın kesimine uydurma suçlar isnat ederek onları ortadan kaldırmıştır. 20. yüzyılda Azerbaycan şiirinin önemli simalarından biri olan Hüseyin Arif, şiirlerinde sürekli olarak millî konular üzerinde durmuş ve bu temalar hiçbir zaman güncelliğini yitirmemiştir. Onun Azerbaycan şiirindeki kendine özgü çizgisi ve söylemlerinde “vatan” anlayışı, sade bir coğrafi mekândan ziyade; manevi değer, sevgi, vatanseverlik ve yeni nesillere millî kimlik aşılayan kutsal bir değerler sistemi olarak dile getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Arif'in şiirlerinde, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Ruslar tarafından başta Osmanlı toprakları olmak üzere çeşitli yerlerden getirilerek bölgeye yerleştirilen Ermenilerin uyguladığı sistemli baskılar sonucu kaybedilen vatan topraklarıyla birlikte Göyçe yurdunun büyüleyici tabiatı, insanların yaşam tarzı, gelenek ve görenekleri, millî değerleri ve tarihi fonksiyonu konu edilmiştir. Azerbaycan şiirinde Göyçe temasının sanatsal ifadesi, farklı şairlerin eserlerinde de kendine özgü poetik özellikler kazanmıştır. Bu bağlamda özellikle Hüseyin Arif'in şiir dünyası dikkat çekmektedir. Onun şiirlerinde Göyçe imgesi, doğma yurdun poetik bir sembolü olarak sunulmakta ve vatan hasreti teması, millî hafıza bağlamında derin bir sanatsal ifade bulmaktadır. Bununla birlikte MemmedHüseyin, Serraf Şiruye ve İsmihan Didergin'in şiirlerinde de Göyçe teması, farklı poetik biçimler ve duygusal tonlar aracılığıyla dile getirilmektedir.

Sunulan bu makalede, adı geçen şairlerin şiirlerinde Göyçe ile ilgili vatan hasreti temasının düşünsel ve içeriksel özellikleri, poetik ifade araçları ve millî hafıza bağlamındaki anlamsal yükü, karşılaştırmalı-analitik bir yaklaşım çerçevesinde, Hüseyin Arif sanatı kapsamında incelenmektedir. Araştırmanın temel amacı, Göyçe temasının Azerbaycan şiirinde oluşum özelliklerini belirlemek ve bu temanın millî kimlik ile tarihsel hafıza arasındaki ilişkisini bilimsel açıdan değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Göyçe, Hüseyin Arif, Milli Şiir, Batı Azerbaycan, Toplumsal Hafıza, Soykırım ve Sürgün.

THE IMAGE OF GOYCHA IN HUSEYN ARIF'S WORK: POETIC AND HISTORICAL ANALYSIS

Abstract: Mass migrations have occurred in various periods of history. The forced abandonment of the lands where people were born and raised, for specific reasons, has at times led to major tragedies. After occupying the Caucasus region, Russia adopted an imperialist political agenda and, to implement it, eliminated local populations—particularly the intelligentsia with strong national consciousness—by accusing them of fabricated crimes. Hüseyin Arif, one of the

* Dr, Bakü Avrasya Üniversitesi, yeniavrasya@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4560-310X

prominent figures of 20th-century Azerbaijani poetry, consistently focused on national themes in his works, which have retained their relevance over time. In his distinctive poetic style and discourse, the concept of “homeland” is expressed not merely as a geographical space, but as a system of sacred values encompassing spiritual significance, love, patriotism, and the cultivation of national identity in younger generations. From this perspective, Arif’s poetry addresses the loss of homeland due to systematic pressures exerted by Armenians relocated to the region from various territories, including the Ottoman lands, after World War I, alongside the enchanting nature of the Goycha region, the lifestyle, traditions, national values, and historical function of its people.

The artistic expression of the Goycha theme in Azerbaijani poetry has acquired distinct poetic characteristics in the works of different poets, with Hüseyn Arif’s oeuvre being particularly noteworthy. In his poetry, the image of Goycha serves as a poetic symbol of the native homeland, and the theme of longing for the homeland finds profound artistic expression within the framework of national memory. Similarly, the Göyçe theme appears in the poetry of MemmedHüseyn, Serraf Şiruye, and İsmixan Didergin, articulated through varying poetic forms and emotional tones.

Keywords: *Goycha, Huseyn Arif, National Poetry, Western Azerbaijan, Collective Memory, Genocide and Exile.*

Rusya’nın Kafkasya’yı işgalden sonra izlediği emperyalist siyasi çizgide bölge insanının özellikle millî yönü güçlü olan aydınlarını isnat ettiği uyduruk suçlarla ortadan kaldırmıştır. Azerbaycan Türklerine yönelik olarak Pantürkist, Panislamist yaftası altında yürütülen sinsi emperyalist siyaset, tarihin acı ve ıstırap dolu sayfalarında geniş biçimde yer almıştır. Azerbaycan Türklerine karşı yöneltilen bu katliam ve soykırım siyasetinde Ermeniler maşa olarak kullanılmış ve sonuç olarak milyonlarca Azerbaycan Türkü güç kullanılarak yurtlarından, evlerinden sürülmüştür.

Bugün Ermenistan olarak anılan bölge tarihî Azerbaycan’ın bir bölgesinden ibarettir. Rusya, belirli bir planla bölgeye yerleştirdiği Ermenileri her yönden destekleyerek onlar vasıtasıyla yürüttüğü baskı, katliam ve soykırım siyasetiyle Azerbaycan Türklerini binlerce yıllık vatan toprakları olan İrevan, Göyçe, Dereleyez, Dereçiçek, Ağbaba, Ahıska, Gümrü, Zengezur gibi yerlerden sürüp çıkarmıştır. Bölge insanı buralarda tarihin en başından beri kültür ocakları oluşturmuş, ancak maruz kaldıkları baskılar sonucunda bu toprakları kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmış ve sonunda da kaybetmiştir.

Azerbaycan Türklerinin kurduğu hanlıklardan biri de İrevan Hanlığı’dır. Anılan Hanlık diğer hanlıklar içinde coğrafi dur güçleri bulunmadığından umu, doğal servetleri, vatandaşlarının gözü pekliği ile hep ön planda olmuştur. Bu hanlığa bağlı Göyçe bölgesi Rus esaretine düştükten sonra burada yaşayan 2,5 milyon Azerbaycan Türkü 1828 Türkmençay Antlaşması’nın imzalanmasından başlayarak 1990 yılına kadar aşamalı olarak belirtilen sebepler dolayısıyla topraklarını kaybetmiş ve buralarda toprağa mühürlediği yer adları aşamalı olarak Ermeniler tarafından değiştirilmiş, kültür anıtları yerle bir edilmiştir (Meherremov, 2011, s. 430).

Bölgede bilinçli olarak hayata geçirilen feci olaylar, baba ocaklarını terk eden insanlarda etnik mensubiyet duygularını germiş ve millî bilincini güçlendirmiştir. Bölgeye getirilip yerleştirilenler tarafından millî kimliğinin ve kültürünün tecavüze uğraması, işgalcilere karşı desteksiz ve fiziki olarak karşı çıkacak güçleri bulunmadığından dolayı doğal olarak bölge insanının hafızasında bu duruma tepki olarak teselli bulabileceği çeşitli edebî örnekleri oluşturmaya sebep olmuştur.

Rusların Kafkasya’ya inerek buraları işgal etmesinden sonra, özellikle Türkiye ile komşu olan ve Anadolu coğrafyası ile bütünlük oluşturan İrevan, Zengezur, Karakilise, Pembek, Hallavar, Gümrü, Göyçe gibi yerlere Ermenileri İran, Türkiye ve Ön Asya ülkelerinden çeşitli vaatlerle, hatta baskı uygulayarak getirip yerleştirmesi son derece şeytani planlı sonucudur. Buralar Türk milletinin mitolojik çağlardan beri vatanı olması ve Anadolu Türklüğü ile Asya Türklüğü arasında köprü rolünü oynaması emperyal ve işgalci bir çizgi izleyen Rusya’yı korkutmuş ve bu kardeşler arasına Ermenileri sokmuş, toplu göç olaylarını

yaşatmış ve Sovyetler Birliği döneminde de Zengezur, Göyçe, Dilican gibi yerleri Azerbaycan Cumhuriyeti'nden 1921 yılında zorla kopararak Ermenilere hediye etmiştir (Kasımlı, 2016, s. 175). Özellikle Zengezur Göyçe ve Dilican bölgesinin Ermenilere hediye edilmesi Türkiye ile Asya Türklüğünün coğrafi bağıni kesmek düşüncesine hizmet etmiştir.

Sovyet Rusya'nın uyguladığı bütün baskı ve zulümlere rağmen Azerbaycan Türklüğünün zengin halk bilimi örnekleri, etnik kültürü, ölümsüz arkeolojik kalıntıları bütün yönleri ile yaşatılmıştır. Bu topraklarda nereye bakılırsa bakılsın Türk milletinin etnik hafızasının yaşadığı görülür. Topluca sürgün edilmiş olsalar da bölge insanı kendi edebî çevresini ve manevi değerlerini büyük bir özenle korumuştur. Türkün devletçilik ideali ve hafızasına sahip olan bölge insanı kendisine uygulanan bütün baskı ve zulümlere karşı boyun eğmemiş ve diz çöktürülemeyecek bir inançla uygulanan yok etme siyasetine ondan daha güçlü bir reaksiyonla cevap vermiştir. Bu sırada Batı Azerbaycan coğrafyası, Türk devletçilik idealinin ve toplumsal hafızanın en çetin sınavlardan geçtiği, ancak bu inancın asla sönmediği bir sahadır. Bu bağlamda, "yok etme siyasetine karşı daha güçlü bir reaksiyon" ilkesi, bölge insanının tarihsel serüvenini özetleyen temel bir karakter özelliğidir.

1905, 1918-20, 1948-53 ve son olarak 1987-91 yıllarında yaşanan tehcir ve katliamlar, bölge insanını toprağından koparmayı amaçlamıştır (Kafarov, 2014, s. 28). Ancak bu zulüm, halkın kimliğini yok etmek yerine, "Vatan" kavramını bir hafıza merkezine dönüştürmüştür. Bugün, Batı Azerbaycan Topluluğu'nun yürüttüğü faaliyetler, bu tarihsel hafızanın ne kadar diri olduğunun en büyük kanıtıdır.

İrevan (Erivan), Göyçe, Zengezur ve Dereleyez gibi bölgelerde camilerin, mezarlıkların ve tarihi kalelerin yok edilmesi, aslında bir milletin o coğrafyadaki izlerini silme girişimidir (Mustafa, 2014, s. 15). Buna karşı gösterilen reaksiyon ise sadece siyasi değil, kültürel, Halk; folkloruyla, âşık sanatıyla ve sözlü tarihiyle o toprakların ruhunu bugüne taşımıştır.

1. Göyçe ve Azerbaycan Türklerinin Etnik Faciası: Şairlerin Tarihe Düşürdüğü Tanıklık

Göyçe, tarihsel süreç içerisinde Güney Kafkasya'nın en stratejik Türk yerleşim birimlerinden biri olmuştur. Ancak 20. yüzyılın başlarından itibaren bölgenin demografik yapısı sistematik müdahalelere maruz kalmıştır. Özellikle 1918-1920 (Ermeni çetelerinin saldırıları), 1948-1953 (Sovyet kararnameleriyle gerçekleştirilen kitlesel sürgünler) ve nihayetinde 1988 (tam ölçekli etnik temizlik) dönemleri, Azerbaycan Türklerinin bu kadim yurttan koparılma duraklarıdır (Atahan, 2001, s. 24).

Resmi tarihin veya dönemin siyasi konjonktürünün üzerini örttüğü gerçekler, "şairlerin şahitliği (tanıklığı)" ile edebi birer belgeye dönüşmüştür. O yüzden Göyçe, "Sazın ve Sözü'n Paytahtı" olarak kabul edilir. Âşık Alesger gibi figürlerin eserlerinde, 1918-1920 göçleri ve halkın yaşadığı ontolojik sarsıntı, doğrudan gözleme dayalı bir realizmle aktarılır. Âşık şiiri, coğrafi toponimleri (dağ, nehir, yaylak isimleri) mısralara nakşederek, fiziksel olarak kaybedilen toprakların mülkiyetini dilsel düzlemde korumaya almıştır. Göyçe teması, Azerbaycan edebiyatında romantik bir nostaljiden ziyade, bir "milli kimlik ve hak arayışı" sembolüne dönüşmüştür.

*Ağkilse, Canehmed, Zod, Nerimanlı,
Mezre, İnekdağı, Kızılveç, Kanlı.
Şişkaya, Ağbulak, Cil, Babacanlı,
Bu ağır ellerin manası Göyçe.*

Daşkent'te pirim¹ var, ziyaretim² var,

¹kutsal yer

²Kutsal yerler

*Zer kentte zer³ kimi tabiatım var,
Şorca 'da bir deli muhabbetim var,
Evladı gönlümün sunası Göyçe.*

*Dağların serkeri Çalmalı dağı,
Karakoyunlu 'nun⁴ yurdu, yaylağı.
Sarıyakup, Kayabaşı, Koşabulağı,
Dilim her dindiğinde anası, Göyçe (Zahid, 1994, s. 3).*

Örnek olarak Şair Muhammed'in Göyçe örneğinde dile getirdikleri ise Ermenilerin yaptıklarının yalnızca Göyçe bölgesinde değil Ermeni işgaline uğramış Azerbaycan topraklarının tamamına aittir.

*Her mahalda destan olup,
Söylenir hâli Göyçe 'nin;
Kahretti çarh-ı felek,
Döndü ikbali Göyçe 'nin;*

*Dağıldı ağır sürüsü,
Talandı malı Göyçe 'nin;
Bozuldu kurg-u pusatı,
Şeni⁵, celali Göyçe 'nin*

*Çarh-ı gezanın kaderi
Göyçe 'yi eyledi talan;
Kaçan dağlarda kırıldı,
Esir oldu dalda⁶ kalan.*

*Aman Allah! Ne gün çekti
Gurbet elde kaçkın olan;
Ne kadar doğru söyledik;
Dediler: "Söyleme yalan,
Biz ki bilirdik, ezelden
Azdı kamalı Göyçe 'nin (Mehemmed, 1999, s. 95).*

Yukarıdaki dizelerde haksızlığa uğramış bir halkın gerçekleri, karşı karşıya kaldığı soykırım dile getirilmiş ve bu felaketin silinmez izleri tarihe not düşülmüştür. 1905-1918 yılları arasında meydana gelen olayları dile getiren edebî örnekler yalnızca Şair Muhammed ile sınırlı değildir. Yirminci yüzyılın üstat ozanlarından olan Âşık Alesger, Âşık Esat, Âşık Necef (Daşaltılı), Âşık Musa, Mirze Beyler ve diğerlerinin eserlerinde de Azerbaycan Türklüğünün maruz bırakıldığı etnik facia bütün yönleri ile yansıtılmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girdiği 1980'li yılların sonunda, Hasan Mirza'nın şiirlerinde "Ey ana toprağım" "Ey can diyarım" "Ey cennet mekânım" "Ey dağ vugarım"⁷ biçiminde dile getirdiği ifadelerine sanki cevap olarak Eldar İsmail "Ben burada garibim, yurt orda garip", "Ağrı dağı kadar ağrılarım var"; İsmihan Didergin ise, "Oğuz toprağı, şimdi sen nerdesin, ben

³ Kıymetli yer

⁴Batı Azerbaycan'ın tarihi bölgelerinden biri.

⁵Şanı

⁶Geride

⁷Vakar

nerede?”, “Duyuyor musun beni, başı belalı Göyçem?” dizelerini haykırmıştır (Didergin, 1992, s. 104).

Azerbaycan'ın son dönemlerde yetiştirdiği şair Memmed Aslan “Kızılkuşun Yuvası Boş Kalmaz” adlı eserinde İsmihan Didergin ile bir diyalogunu şöyle dile getirmiştir: “Mümkünse kitabın üstüne adımı İsmihan Didergin olarak yaz”. Yazmak zor mu?! Ama bununla ne olabilir ki?! İçimdeki ateş mi denecek, huzur mu bulacaksın ey zavallı!? Şimdi o kadim yurtlarımızdan bin bir işkence ile kovulup darmadağın edilen 200 bin insanın adı Didergin'dir” (Aslan, 1992, s. 3-8). Sovyetler Birliği döneminde kadim yurt yerlerimizi Ermenilere peşkeş çeken yöneticilere aynı mevzuda şair Şiruye aşağıdaki dizelerle seslenmiştir:

*Biz gül ekip, gül becerip, gül umduk,
Niye alag⁸, ot göyerip⁹ bu yurтта?
Ne tilsimdi¹⁰, ne büyüdür göresen¹¹,
Su kuruyup, ot göyerip bu yurтта? (Şiruye, 2015, s. 10).*

Çoban Muhammed, Şair Behmen Göyçeli, Algayıt, Hidayet, Ali Vekil, İsmihan Didergin, Avtandil Ağbaba, Nazım İbrahimov, Musa Urud, Mecnun Göyçeli, Serraf Şiruye, Hasan Hayallı (Heyallı), Gemgin Fezi, Hasay Hacıyev, Emir Göyçeli, Nebi Hasanoğlu, Molla Emirhan, Akil İman, Akşin Hacızade, Araz Yagubov, Gılman İmanlı ve adları çok yer tutar diye anılmayan şairlerin eserlerinde vatan hasreti, kadim Oğuz illerinin zengin hayatı, mevsimlik göçleri, etnografik atlası bütün teferruatıyla ansıtlmıştır. Sovyet döneminde zifiri gecelerin karanlığı gibi çöken ve sudan bahanelerle yapılan tutuklamalar, takipler, sürgünler ve mahkeme edilmeden sokak başlarında kurşuna dizilmeler kadim Türk yurtlarında “Ermenistan” adlı bir devletin oluşturulması adına yapılmış ve bu coğrafyada monoetnik bir Ermeni Cumhuriyeti oluşturulmuştur.

2.Hüseyin Arif'in Sanat Anlayışında Göyçe Mahalı

Hüseyin Arif (1924–1992), Azerbaycan edebiyatında "doğa şairi" ve "halk ruhunun tercümanı" olarak kabul edilen, eserleri doğrudan milli hafızaya ve toprağa bağlı olan en önemli sanatkarlardan biridir. O, Sovyet döneminde Azerbaycan'ın yetiştirdiği önemli bir şahsiyet ve şairdir. Hüseyin Arif'in yaratıcılığı ve Azerbaycan şiirindeki yeri "Göyçe" ve "Vatan", kayıp yurdun poetikası olarak sadece bir doğum yeri değil, yaratıcılığının ana enerji kaynağıdır. Şairin şiirlerinde Göyçe'nin doğası, insanları ve gelenekleri özel bir yer tutar. Onun "Göyçe Gölü" ve "Göyçeliler" gibi eserleri sadece birer betimleme değil, aynı zamanda bir halkın manevi pasaportu niteliğindedir.

1948–1953 yıllarındaki zorunlu göçler ve sonrasındaki gerilimler, onun mısralarında "dağ hasreti" ve "ayrılık" motifleriyle kodlanmıştır. O, bu trajediyi siyasi sloganlarla değil, derin bir insani acıyla ifade etmeyi başarmıştır. Hüseyin Arif, klasik âşık sanatının (koşma, geraylı) geleneklerini modern yazılı şiire en başarılı şekilde uygulayan isimlerden biridir. Onun dili yapay terimlerden uzak, saf ve duru bir Azerbaycan Türkçesidir.

Hüseyin Arif, sadece bir şair değil, aynı zamanda milli kültürün koruyucusu bir teşkilatçı olarak, 1984 yılında onun önderliğinde kurulan Âşıklar Birliği ile halk sanatının akademik ve sistemli bir şekilde korunmasına büyük katkı sağlamıştır. "Ben Dağlar Oğluyam", "Yoldaşlık", "Sibirya Hatıraları" gibi kitapları Azerbaycan şiirinin altın fonuna dahil edilmiştir. Onun “Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den” mısrasıyla biten o meşhur çağrısı,

⁸Ayrık otu.

⁹Göyer-: Yeşermek

¹⁰Tılsım: Doğaüstü işler yapabileceğine inanılan güç.

¹¹Acaba

Azerbaycan edebiyatında adeta bir vatan yankısı gibi kabul edilir. Bu şiir, sadece bir edebi eser değil, halkın toprağına tutunması için yapılmış en güçlü uyarılardan biri idi. Belirttiğiniz bu şiire 20'den fazla nazire ve cevap yazılmıştır. Bu eserlerin bu kadar çok olmasının sebebi 1980'lerin sonunda Göyçe'den zorunlu göçler başladığında, şairlerin bu "gitmeyin" feryadı bir toplumsal hafızaya dönüştü.

Bu nazireleri yazanlar arasında Zeki İslam, Âşık Müseyib, Serraf Kasım gibi usta isimler yer alır. Onlar, Hüseyin Arif'in başlattığı bu akımla, Göyçe'nin sadece bir toprak parçası değil, bir ruh ve kimlik olduğunu savunmuşlardır.

*Tecavüz¹²baş verdi, kıyım başladı,
Hüseyin Arif, dağılmışsınız Göyçe'den.
Alesger'in ruhu kaldı kimsesiz,
Hüseyin Arif, dağılmışsınız Göyçe'den.*

*Yağı düşman tazeledi derdimi,
Söngümüştü¹³ köz elledi derdimi,
İlme saldı, çözeledi derdimi,
Hüseyin Arif, dağılmışsınız Göyçe'den (Yaguboğlu, 2006, s. 216).*

Edebiyatın yazılı ve sözlü kolları, meydana gelen olayları etnik felaket seviyesinde dile getirerek onları millî tarihin silinmez sayfalarına taşıyarak tarihî bir manzarayı mühürlemiştir. Hüseyin Arif'in "Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den" şeklindeki öngörülü sesleniş halkımızın ruhuna hitap etmiş ve onun uyanması yönünde dile getirilen bir örnek olmuştur. Aslında bu dize Azerbaycan Türklerinin ata yurtlarından güç kullanılarak göç ettirilmesi olayına ses çıkarmayan sözde demokratik değerleri benimseyen devletlerin tutumuna karşı yöneltilen isyan sesidir. "Göyçe kadim, Göyçe ulu Göyçe'dir" diyen şair bu toprakların sakinlerinin eskiliğine, Oğuz illerinin buralarda oluşturduğu kültürel değerlere karşı dikkati çekmiştir (Memmedli, 2012, s. 184).

Şerif Ağayar adlı yazar Hüseyin Arif'in genelde konjonktüre ve resmiyete pirim vermeyerek onlardan uzak durduğunu, onu okuyucularına sevdiren yönlerden birinin de Sovyet Devri'ne has olmayan bir tür garip başına buyrukluğa malik olup kimseyi takmadığını, iş arkadaşları, parti ve hükümet temsilcilerinin de hiç kimseye ödün vermedikleri, "yapılan yanlışlıkları" Arif için geçiştirdiklerini kaydetmiştir.

Şerif Ağayar'ın Arif ile ilgili olarak tespitleri belki de onu en güzel tanımlayan ifadelerdir: "*Bağımsız ve samimi insanlar halk ve vatan konusunda samimiyetsiz şiirler yazamazdı. Hüseyin Arif, 1980'li yılların sonu ile 1990'ların başlarında millî bağımsızlık hareketleri dalga dalga yayıldığı zaman bu harekâtla ilgili olarak yüksek perdeden atıp tutan şiirler yazmadı, ancak 1987 yılında yazdığı "Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den" şiiri hem zaman olarak hem de taşıdığı tarihî mesaj ve aşıladığı milli bilinç yönünden son derece sağgörülü ve önemli idi. İnsan bu şiiri okuduğu zaman kendi kendine "vatan şiiri böyle yazılır" diye içinden geçirmeden edemiyor. Arif, Göyçe'yi vatanın yaralı bir parçası olarak görüyor ve seviyordu. O Göyçeli Âşık Alesger'in sanatını çok iyi benimsemişti ve onun âşıklık sanatına yaptığı katkılara vurgundu. İşte Arif'i Göyçe'ye şair ruhu ile bağlayan hem vatanın bir parçası olması hem de Âşık Alesger sanatı idi"* (Ağayar, 2025, s. 4).

Rusya'nın bin bir entrikası ile kaybedilen Batı Azerbaycan toprakları, edebî çevrede millî bilince, tarihî köklere bağlılığa, ata yurtlarına duyulan hassasiyetin dikkate değer yönlerini kendinde toplayan konulardan biridir. Bu konunun merkezinde ise her yönüyle yer tutan Türk tarihi kokan Göyçe bölgesidir. Göyçe salt coğrafi mekân olarak görülemez çünkü

¹²Bir toplumun özgürlüğüne, haklarına veya fiziksel bütünlüğüne karşı işlenen şiddet eylemi.

¹³Sönmeye başlamıştı

binlerce yıllık Türkün genetik hafızasının kapısı, sazın sözün beşiği, ozan-âşık kültürünün yeşerip boy attığı bir ocaktır. Burası çok önemli şahsiyetlerin yetiştiği bir mekândır. Şair Arif'in "Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den" ifadesi yalnızca bir haykırış olmayıp hem de millî bir anlayışın ifadesi ve şairin kendi yurduna, genç evlatlarına ettiği sesleniştir. Bu sesleniş saz havası ile nefes alıp yaşayan, ozan-âşık ruhunu özümsemiş Göyçe bölgesi Türklerinin kimliğine vurulmak istenen pranganın darmadağın edilmesine odaklanmıştır.

*Göyçe kadim, Göyçe ulu Göyçe'di,
Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den.
Var-devletli, mal-koyunlu Göyçe'dir,
Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den.*

*Yaranıştan ayağı göl, başı dağ,
Örüş¹⁴ örüş, nahır kızıl¹⁵, sürü ağ.
Bir nimettir, taze peynir, kere¹⁶ yağ,
Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den (Caferli, 2024, s. 352).*

Göyçe bölgesi binlerce yılda Azerbaycan Türklüğünün kültürel ve manevi yönden dayandığı sarsılmaz kalelerden biri olmuştur. "Göyçe" kelimesi yalnızca güzel anlamına gelen "göyçek", "güzel yurt", "gökrenkli su" anlamını ifade eden bir söz değildir. Burası Oğuz boylarının binlerce yıldır konuştuğu dilde "kutsallar yurdu", "iyeler yurdu", "semavi varlıklar yurdu" anlamına gelmiştir. Bu sebeple Göyçe bölgesi Oğuz ilinin düşünce merkezi olmuş ve Oğuz boylarının "Tengri" dedikleri göze görünmeyen iyelerin yurdu olarak da tanınmıştır (Veliyev, 2024, s. 4).

*El çekiler, yakın geçer, yad iter,
Yurt söküler, köz kararır, od iter,
Nesil gider, tarih batır, ad iter,
Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den*

*Toğulca'da¹⁷ aktı bulut, öttü¹⁸ çen¹⁹,
Haber tuttum turnaların göçünden,
Atla geçtim Ağbulağ'ın içinden,
Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den.*

*Göyçe éli şöhretlidir ellerin,
"Göyçe gülü" ezberidir dillerin,
Göyçe Gölü gökçeğidir göllerin,
Göyçeliler, dağılmayın Göyçe'den.*

*Hoş lehçeni, şirin dili saklayın²⁰,
Hem sevinci, hem niskili²¹ saklayan
Zod'da zodu, Cil'de cili²² saklayan*

¹⁴Otlak

¹⁵Altın

¹⁶Tere yağı

¹⁷Göyçe bölgesinde, Çemberak ilçesinde bir köy.

¹⁸Geçti

¹⁹Duman

²⁰Saklayan-koruyan

²¹Ukde

Göçmeliler, dağılmayın Göyçe'den.

*Âlem bilir, her hürmetim sizedir,
Dede-baba muhabbetim sizedir,
Ben Arif'im vasiyetim sizedir,
Göçmeliler, dağılmayın Göyçe'den (Arif, 2011, s. 618).*

Arif'in bu seslenişi toplumu düşmana karşı direnmeye ve bir yerlerin eli ile oluşturulmuş olaylar karşısında el ele olduklarını göstermeye sesleniş idi. Azerbaycan halkı yüzyıllar boyu yabancıların işgaliyle, ihanetlerle karşılaşmış ve onların hepsine gerekli cevabı vermiştir. Yukarıdaki dizelerde yansıyan sağgörü Azerbaycan Türklerinin vatani savunmaya, mitolojik çağlardan itibaren oluşturulan tarihini ve kültürünü geleceğe taşımaya odaklanmıştır. Tarihî Göyçe'nin kaybedilmek üzere olması yalnızca lokal seviyede olan olaylarla sınırlandırılmamış, genelde bir halkın ideali ve düşünce kodu olarak tarihe not düşülmüştür. Hüseyin Arif, Göyçe örneğinde genelde Batı Azerbaycan'ı, Türk boylarının tarih boyunca karşılaştığı felaketleri, ıstırapları dile getirmektedir. Şiirde bir edebî tip olarak karşımıza çıkan Göyçe, genel anlamda Türk milletinin tarih boyunca oluşturduğu cihanşümül kültürel tasavvurları göz önüne sermektedir. Göyçe ile ilgili olarak yazılan şiirler, yazılar ve drama vasıtasıyla sunulanlarda yurtseverlik, etnik mensubiyet ve tarihî bakış ile insanları olanlardan sonuç çıkarmaya sesliyor. Temelden hile ve yalan üzerine bina edilen Ermeni siyasetinin azgınlaştığı zamanlarda halkın yekvücut biçimde kendini göstermesi ve şairin seslenişi Ermenistan'ın monoetnik bir devlete yönelen idealini temelden yıkmaya yönelmiştir. Onun "*Ben Arif'im vasiyetim sizedir, Göçmeliler, dağılmayın Göyçe'den*" (Alesger, 1999, s. 9) seslenişi millî düşüncenin manevi dünyasını ifade etmek ve mevcut birliği güçlendirmek yönünden önemlidir.

Arif'in şiirinde Göyçe edebî tipi üç yönde kendini göstermiştir:

1. Gerçek coğrafi mekân – Göyçe Gölü, dağlar, çimenlikler, çisentili sabahlar;
2. Sembolik mekân – halkın manevi dayanağı, kardeşliğin merkezi;
3. Tarihî-kültürel hafıza-saz-söz çevresi, âşıklık geleneği, mecburi göç olayının yarattığı acı...

*Gönlümün içinde Göyçe hasreti,
Dilimin ucunda gör neler yatar.
Tufana tutulan karlı zirveler,
Dumana belenen dereleler yatar (Hüseyinov, 2017, s. 100).*

Bu dörtlük Arif'in şiirlerinde Göyçe konusunun karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Şair bu dörtlükte hem hasret hem doğal manzara hem de manevi duygusallığı bir araya getirmiştir. Şair Göyçe'yi "dış" coğrafi mekân yerine Azerbaycan Türklerinin benliğinde yer etmiş bir yurt olarak sunuyor. Hasret ifadesi burada tarihî sorumluluk, hatıraların süregelen devamı, vatana dönme arzusu olarak kendini göstermiştir. "Gönlümün içinde Göyçe hasreti" dizesi Göyçe'nin şairin kalbinin bir parçası gibi takdim edilmiştir. Zorunlu göç olayının oluşturduğu acıyı, tarihî adaletsizliği, kaybedilen yurdun oluşturduğu ve taşınması son derece ağır yükünü dile getirmiştir. "Tufana tutulan karlı zirveler",– Göyçe'nin karşılaştığı dramatik manzara, karlı zirvelerin "tufana tutulması"- yurdun makus talihine işaret eden bir metafordur. Şairin duyduğu sarsıntı ve viraneye dönen ata yurduna yönelen felaketin, insanın kaderi ile paralellik oluşturduğunu gösteriyor.

*Dağıldı növrağı²³ ezeli yurdun,
Kaçma arhasınca ocağın, odun.*

²²Ayakotu, saparna bitkisi

²³Güzellik, letafet

*Karıştı uykusu Dede Korkut'un,
Rahatsız uyuyor, mükerrer yatır* (Hüseyinov, 2017, s. 100).

Şair Arif “Kaçma arkasınca ocağın, odun” dizesinde etnik kimliğe duyulan sadakati dile getirerek baba ocağından zorla koparılan insanlara manevi yönden uyarı mesajı yolluyor. “Ocağın, odun arhasınca kaçma!” – dizesiyle yurdunun kaderi ile asla barışma, ocağı yakıp yaşatmak için mutlak surette geri dönme duygusunu ve millî bilinci korumanın gereğini vurguluyor. Bu dize ile yurt denen yerin salt bir toprak parçası olmadığı, aslında bir kimlik konusu olduğu düşüncesi kendini gösteriyor.

Prof. Dr. Tefvik Hüseyinoğlu, Hüseyin Arif'in edebî yönü ve özellikle onun doğa ile ilgili şiirleri konusunda şunları kaydetmiştir:

“Hüseyin Arif'in şiirlerinde canlandırdığı tipler şairin dünyaya bakışını, hayatla ilgili temel fikirlerini, kanaatlerini, genel anlamda şair benliği ve sanatçı şahsiyetini ifade ediyor. Onun eserlerinde tabiatla kucaklaşmaya can atma duygusu yatmaktadır. O, doğadan doğruluk ve samimiyet almıştır. Tabiat onun fikirlerine genişlik, derinlik, kendine ise vakar ve azamet sunmuştur” (Hüseyinoğlu, 2000, s. 123).

Dede Korkut yalnızca Azerbaycan Türklerinin değil, genel anlamda Türkün millî hafızası, kültürel kimliği, arketip olarak kahramanlık ruhunun sembolüdür. Şair Arif'in yazdığı şiirlerde Dede Korkut'un adını anması, bu tarihî hafızaya indirilen darbeleri, bozulmak istenen değerleri, sarsılmak istenen manevi değerler sistemini ifade eden bir metafor olarak kendini gösteriyor. Ebedî yolda bozulan sükût, uykusuz geçen geceler hem yurdun huzursuzluğunu hem de halkın ruhunda ıstırap dalgaları yaratan acılara işaret ediyor.

“Hüseyin Arif'in şiirleri canlıdır. O okuyucu ile birlikte nefes alıyor. Bu şiirler Dede Korkut'un kopuzundan doğmuştur. Bu sebeple dağlardaki pınarlardan akan su kadar berrak, bir nağme biçiminde ruha sinmektedir. Hüseyin Arif karşılaştığı şahısları, onların duygu ve düşüncelerini genelleştirerek sanatın şakrak diline çevirmiştir...” (İrane, 2024, s. 100).

Aşağıda sunulan dört dize, Göyçe bölgesinin Hüseyin Arif sanatındaki şiirsel ve sembolik yurt anlayışını yansıtıyor. Bu dizelerde hem tabiat hem ukde hem de tarihin kederli izleri bir araya getiriliyor.

*Ne kadim Toğulca, ne Ağbulak var,
Şişkaya tarimar, Pembek tarimar.
Memmedhüseyn gibi nadir sanatkâr,
Mirzebeyler gibi bilenler yatır* (Hüseyinov, 2017, s. 100).

Şair Arif Göyçe coğrafyasının, insanların ve kültürel mirasının maddi ve manevi olarak darmadağın edilmesini şiirsel bir dille tasvir ediyor. Şair burada yalnızca doğayı değil, yurdun tarihî geçmişini yaşatan köylerin, aksakalların, sanatçıların, boyların talihini de hep merkeze alıyor.

*Güzel dere ezel günden sırdaşım,
Duru bulak bu yerdeki gözyaşım.
Çenberek'i bir de gezim, dolaşım,
Dede-baba bir ovlağa gelmişim* (Arif, 2004, s. 224).

Toğulca, Ağbulağ, Çemberek, Göyçe bölgeleri Azerbaycan Türklerinin en eski yurtlarıdır. Şair de bu köylerin adını anarak coğrafı olarak kasten haritadan silinen bu yurtların adını anıyor ve bu tarihî mekanların hafızalardan asla silinemeyeceğini vurguluyor. Arif için bu köylerin adı yalnızca yer adı olarak değil hem de kültürel kimliğin kodları olarak yansıtılmaktadır. Şair Arif, Göyçe gibi ozan-âşık sanatının zirvesi olan bir çevrenin yetiştirdiği Muhammed Hüseyin Şekinski (Göyçeli Memmedhüseyn) gibi âşıkların adını

anıyor ve onları millî kayıp olarak vurguluyor. Diğer taraftan ozan-âşık sanatının mekânla olan sarsılmaz bağlılığını, Göyçe'nin sanat ocağı olduğunu ve bir sanatçının kaybının aynı zamanda kültürel kayıp olduğuna işaret ediyor.

*Çemenli, Nergisli ne vakitten gidip,
Kanlının sohbeti kulaktan gidip.
Lilparlar incinmiş bulaktan gidip,
Reyhanlar nerdeyse derbeder yadır* (Hüseyinov, 2017, s. 100).

Şair Arif bu dizelerde siyasi takibe maruz kalan ve katledilen Türkleri, diğerlerinin güç kullanılarak göçmen durumuna düşürülmesi sonucunda bölgeyi öksüz bir yurt olarak sunuyor. Buralardaki çimenlerin sahipsiz kaldığını vurgulayarak tabiatla insan arasındaki manevi bağlılığa işaret ederek metaforik yansımalar sunuyor. Bu dize yalnızca fiziki yönden değil, akustik hafızanın da yitirmek istenmesine yönelik “düşünce ve siyasetlere tepki olarak” yükselen bir isyan sesi oluyor.

*O sazlı sohbetli yıllara hayıf,
Nerelere hayıf, ünlere hayıf.
Güzeller güzeli Hacer'e hayıf,
Alagöz Nigar'la süsenler yadır.”*

*Gam gusse tükenmez ömür-gün kısa,
Hakkıhlı, Kerkibaş Zod batıp yasa.
Alı, Allahverdi, Meherrem, Musa,
Talıblı, Beşirli, Alesger yadır*

*Çaykent'in, Gölkent'in rengi soldu mu,
Polat'ın gözleri yaşla doldu mu,
Karakoyunlu'ya yol o yoldu mu,
Sağda hata gezer, solda şer yadır.
Talıblı, Beşirli, Alesger yadır* (Hüseyinov, 2017, s. 100).

Böylelikle, şair Arif hem kaybedilmiş yurdun destanını hem de Göyçe için dizdiği ağıtını, onun kaybedilmiş olmasının oluşturduğu ıstırapı estetik ve siyasi söylemlerle dizelere aktarmıştır. Onun şiirlerinden alınarak sunulan çeşitli parçalar Göyçe konulu şiirlerin en karakteristik örnekleri olarak kabul edilmektedir. Şair, bütün duygusallığı ile Göyçe'nin boşaltılmış köylerini, buralarda yaşayan insanları, kaybedilmiş yurdun ağrısını, mecburi göçün ıstıraplı ve ağır manevi yükünü büyük bir ustalıkla dizelerinde canlandırmıştır. Yazmış olduğu şiirler hem kendi kaderi hem de genel anlamda bir ilin mecburi göçe tabi tutulmuş faciasını yansıtıyor. Yazılan bu dizeler Arif'in Göyçe'ye duyduğu sonsuz sevginin ve hasretin estetik yönden güçlü ifadeleridir.

Araştırmacılar onun sanatını genelde “Hüseyin Arif dünyası” veya mecazi olarak “Hüseyin Arif deryası” biçiminde karakterize etmiştir. Bu ifadeler şairin sanatının etkisini ve anlam yönünden derinliğini ifade etmektedir. Şairin “Yahşi ki, hasretin tüstüsü yoktur / Göz gözü görmezdi yer küresinde...” şeklinde dizdiği mısralar onun kendine özgü duygusal gerginliğin, hasretin felsefi yönünü vurgulamaktadır. Bu tür edebî söylemler “Hüseyin Arif deryasının” derinliklerine dalabilmenin önemli iz sürücüleridir.

Sonuç

Yapılan araştırmada şair Mühammed Hüseyn Şekinski'nin, Hüseyn Arif'in, Âşık Müsaiyip'in, Sarraf Şiruyye'nin, İsmihan Didergi'nin, Eldar İsmail'in ve onlarca şairlerin kendi sanatları ile Azerbaycan şiirinin millî ve estetik yönlü gelişiminde önemli bir aşamayı oluşturdukları yansımıştır. Onların edebî anlayışı hem konu yönünden zengin hem de şiirlerinin temel dayanakları vatan, tabiat, millî geçmiş, insan ve zaman arasındaki ilişkiler bir zincir biçiminde estetik olarak genelleşmekte ve muazzam bir anlam bütünlüğü yaratmaktadır. Aslında onların şiirleri millî ve kültürel kodun, etnik kimliğin ve sübjektif-duygusal bileşkelerin ifade vasıtasına dönüşmüştür. Bu bakımdan bu şiirlerde Göyçe, Batı Azerbaycan ve genelde ata yurdumuz ile ilgili edebî tasvirleri mekân ve metin ilişkilerinin bilimsel açıdan açılımı yönünde son derece önemli materyaller sunmaktadır. Şiirsel mekân, şairlerin sanatında hem gerçek coğrafi koordinatlar hem de nostalji ve manevi özdeşlik elementi olarak yansımaktadır. Onların dili, halkın konuştuğu dil ve üslubu, folklorik ve klasik şiirin ifade biçimleri ile organik biçimde senteze dönüştürülmüştür. Bu yapılandırma sonucunda oluşan şiirsel üslup son derece sadelik, derinlik, samimiyet ve estetik anlatım arasında tadına doyulmayacak bir ahenk oluşturmaktadır. Yapılan araştırmanın sonuçlarına göre Azerbaycan edebiyatında etnik millî kimliğin gelişiminde önemli bir etki oluşturmuştur. Makalede ismi geçen sanatkarların eserleri hem edebî estetik yönden hem de sosyo-kültürel bağlamda çağdaş araştırmacılar için geniş olanaklar sağlamaktadır. Bu sebeple bunlar yalnızca 20. yüzyıl Azerbaycan şiirinin bir aşaması olarak değil hem de millî hafızanın estetik taşıyıcısı olarak kendi güncelliğini korumaktadır.

Âşık Alesger'in "Hanı men gördüyüm kurgu, büsatlar" dizesinden "Göyçeliler dağılmayın Göyçe'den" ve "Göyçeliler dağıldılar Göyçe'den" dizelerinin belirttiği gerçek durumun oluşturduğu fiziksel ve manevi azapla birlikte ata yurtlarına tekrar dönüşte millî gücün en yüksek seviyesine ulaşması gerçeğinin gereğini de sanatkarlar her mısralarında vurgulamaktadırlar ve Göyçe'nin kaderini yalnızca bir mekânın kaybı olarak değil, sosyal yapının, etik değerlerin, aksakallar konseyinin, kolektif hafızanın darmadağın edilmesi olarak takdim etmişler.

Kaynakça

- Ağayar, Ş. (2025, 4 Kasım). İki Hüseynin Bir Arzusu. *Vatan Sesi*. <https://vatansesi.az/articles/212> (Erişim Tarihi: 4.11.2025).
- Alesger, İ. (1999). *Sazlı sözlü Göyçe*. Azereşr.
- Arif, H. (1999). *Hatırla Beni*. Yazıçı.
- Arif, H. (2011). *Seçilmiş eserleri*. Megabasım.
- Aslan, M. (1992). *Gızılkuşun yuvası boş kalmaz*. Yazıçı.
- Atahan, P. (2001). *Açılmamış sayfaların iziyle*. Azerbaycan.
- Caferli, S., Caferli, A., Caferli, E. (2024) . Halk şairi Hüseyn Arif ve Göyça halk sanatçıları hakkındaki anılarım. Bilim ve Eğitim.
- Didergin, İ. (1992). *Ayırdılar kucağından Göyçe'nin*. Yazıçı.
- Göyçe, M. (1999). *Sazlı sözlü Göyçe* (Der. İ. Alesger). Azereşr.
- Hüseynov, M. A. (2017). *Göyçe hasretine hasret kalaydım*. Elm ve Tahsil.
- İrane, A. (2024). *Tabiat ve güzellik şairi Hüseyn Arif – 100 (Daycest)*. Bakü.
- Kafarov, V. (2011). *Türk-Rus ilişkilerinde Azerbaycan sorunu (1917–1922)*. Azereşr.
- Kasımlı, M. (2016). *Ermenistan'ın Sovyetleştirilmesinden Azerbaycan topraklarının işgaline: Ermenistan'ın haksız talepleri: tarih olduğu gibi*. Mütarcim TM Yayın ve Baskı Merkezi.
- Meherrremov, Z. H. (2011). *Unudulmaz sazlı sözlü yurdumuz*. Çarşıoğlu.
- Memmedli, A. (2012). *Hatırladım şair dostum eldarı*. Tefekkür.
- Muhtar, Z. (1995). Göyçe. *Kelbecer'in Harayı Gazeti*, 31.

- Mustafa, N. (2014). *Vandalizm: tarixi isimlere karşı soykırım*. Tahsil.
- Şiruyye, S. (2015). *Susma yürek*. SkyG.
- Tofiq, H. (2000). *Söz – tarixin yuvası*. Azərneşr.
- Veliyev, E. (2024, 3 Temmuz). Göyçe mahalının tarixi və edebi mühiti. *Edebiyat və İncəsənət Gazeti*, 4.
- Yakuboğlu, A. (2006). *Bir kökün budaqları*. Nurlan.

Extended Summary

The article explores the artistic reflection in Azerbaijani literature of the gradual and purposeful deportation of the Azerbaijani population from the territories of Western Azerbaijan. It analyzes how the works of poets and writers present the migration event not merely as a historical-political fact, but as the forced destruction of a literary-cultural environment and a trauma of national memory.

Western Azerbaijan (Erivan, Goycha, Zangazur, Daralayaz, etc.) has historically been an important literary and cultural area shaped by Azerbaijanis. The forced relocation of Azerbaijanis from these territories at various stages of the 20th century resulted in more than just demographic and political consequences; it also led to the collapse of an established literary environment. This process left deep poetic and ideological imprints on Azerbaijani literature, turning the theme of migration into one of the leading artistic codes of national memory.

The territory of Western Azerbaijan was distinguished in Azerbaijani literature, particularly through the environments of Goycha and Erivan. These environments served as centers for: The classical art of Ashiqs, Lyricism and nature philosophy in poetry, The synthesis of oral and written literature.

As a result of the deportations, these environments lost their natural spaces of development, and the literary process was forcibly marginalized and subjected to deportation. Despite all this, the aesthetic spirit of that environment continued to live on in written literature.

The migration from Western Azerbaijan is expressed in poetry primarily through the concepts of loss of homeland, longing, memory, and resistance. For instance, the image of Goycha and the processes occurring in that space in the works of People's Poet Huseyn Arif—which are discussed in the article—have acquired a historical code as a symbol of spiritual integrity rather than just a geographical homeland. In his poems, images of mountains, lakes, and nature act as carriers of memory, and the migration event is presented not on an overt political level, but within poetic sublayers. Naturally, this approach elevates the sorrow of Western Azerbaijan from an individual feeling to a national generalization.

In this regard, the famous call of People's Poet H. Arif is an example addressed to the awakening of the people's spirit of self-organization and represents the voice of protest by all Western Azerbaijanis against the disrupted order of the world. Saying "Goycha is ancient, Goycha is the great Goycha," the poet draws attention to the antiquity of the inhabitants of these lands and the cultural perceptions of the ancient Oghuz lands.

Writer and publicist Sharif Aghayar notes that Huseyn Arif usually avoided conjecture and officialdom. One of the qualities that made him beloved among his numerous readers was this strange freedom, which was uncharacteristic of the Soviet era. Both his colleagues and representatives of the party and government (who were often writers themselves) forgave Huseyn Arif for "mistakes" they would not forgive in anyone else: "A free and sincere person could not have written superficial, pretentious poems about the people or the motherland. He did not write bombastic verses for the national movement that surged in the late 80s and early 90s either. However, his poem 'People of Goycha, do not scatter from Goycha,' written in 1987, is worth an entire book due to its timing, the message it conveys, and the ideology it instills. While reading it, one whispers to themselves: this is how a poem about the motherland should be written. Huseyn Arif did not love Goycha merely as a wounded part of the motherland; he also had a profound knowledge of Ashiq Alasgar and was bonded to Goycha with a poet's soul."

In general, the theme of Western Azerbaijan in the literary environment is one of those subjects that consolidates the most sensitive layers of national memory, historical roots, the native land, and the attachment to a lost homeland. At the heart of this theme, the Goycha region extends into the deepest layers of history—not merely as a geographical location, but as the gateway to a millennium of Turkic memory, the cradle of music and word, the ancestral hearth of Ashiq culture, and a sacred land where great personalities were raised.

The conducted research shows that Huseyn Arif's work constitutes an important stage in the national-aesthetic development of Azerbaijani poetry. The poet's poetic system is distinguished by both the richness of its theme-oriented line and its unique style. The main poetic pillars of his lyrics—relations concerning the Motherland, nature, memory, humanity, and time—are consistently drawn into artistic generalization and create an idea-content integrity. In Huseyn Arif's poetry, nature images do not carry merely a descriptive function; they transform into a means of expressing national cultural code, spiritual memory, and subjective emotional experience. In this regard, the poet's poetic descriptions related to Goycha, Western Azerbaijan, and the native land in general provide substantial material for the scientific analysis of space-time relationships.

Hüseyin Arif presents the scale of displacement, refugeedom, and the boundless disasters they cause through the example of Goycha. In parallel, he focuses on the return to the homeland, the struggle, the punishment of the enemy, maintaining the fighting spirit of the ethnos, and presenting these occurrences to society at the level of events and narratives. The richness of Hüseyin Arif's themes and expressions gains character by prioritizing elements derived from the folk language as a stylistic certainty across all parameters.

Moving from the reality of "Where are the festivities and celebrations I once saw" to "People of Goycha, do not scatter from Goycha," and finally to "The people of Goycha have scattered from Goycha," he highlights the realization of the return as a restoration of ethnic power. Hüseyin Arif presents the fate of Goycha not merely as a loss of space, but as the collapse of social structures, ethical values, the institution of elders, and collective memory. His poetic language unites both historical facts and the image of Goycha living in the collective consciousness. Place names, personal names, and symbolic expressions are coordinated among themselves to build a poetic model of the national tragedy. The research shows that Hüseyin Arif's poetry is a significant literary phenomenon that plays the role of a bridge between artistic language and national thinking.

